

KRATKA GRAMATIKA STAROSLOVENSKOG JEZIKA

FONETIKA

STAROSLOVENSKA ĆIRILICA

Slovo	Fonetska transkripcija	Naziv	Brojevna vrednost
ⱦ	[a]	azь	1
Б	[b]	buky	-
В	[v]	věd ě	2
Г	[g]	glagol'i	3
Д	[d]	dobro	4
Є	[e, je] Čita se kao [je] na početku reči ili na početku sloga, tj. posle samoglasnika. ¹	jest ѣ	5
Ж	[ž]	živěte	-
Ѕ	[dz]	dzelo	6
З	[z]	zemla	7
І	[i, ji, jь]	iže	10
И	[i, ji, jь] Uvek se izgovara kao i sem kod promenljivih reči koje u osnovi imaju jotu, a morfološki nastavak -i ili -ь. Tada nastaju kombinacije <i>ji</i> i <i>jb</i> . Za jot u staroslovenskom nema znaka.	i	8
Ѣ	[ǰ] Slovo je uzeto sa naslovne strane	đervь	-

¹ U staroslovenskom važio je zakon otvorenog sloga (ZOS), tj. pravilo da se svi slogovi završavaju samoglasnikom.

	<i>Mirolavljevog jevanđelja</i> (12. vek), što znači da je mlade od ostalih.		
К	[k]	kako	20
Л	[l]	Гудіје	30
М	[m]	mijslite	40
Н	[n]	našъ	50
О	[o]	опъ	70
П	[p]	rokojъ	80
Р	[r]	гъci	100
С	[s]	slovo	200
Т	[t]	tvrdо	300
Ѡ, ѡ	[u] Isti glas obeležava se i digramom Ѡѡ i ligaturom ѡѡ.	ukъ	400
Ф	[f]	гътъ	500
Х	[ch] Zadnjonepčano h, kao u srpskom.	chĕгъ	600
Ѡ	[o]	otъ	800
Ѣ	[št] U staroslovenskom nema glasova ć i đ, već umesto njih stoje suglasničke grupe št i žd.	šta	-
Ц	[c]	ci	900
Ч	[č]	čгъвъ	90
Ш	[š]	ša	-
Ъ	[ъ] Poluglasnik, ima glasovnu vrednost koja se dobija kada se, npr. nabrajaju suglasnici (B, G, D...).	jerъ „debelo“	-
ѢІѢИ	[y] Slično današnjem ruskom „tvrdom“ i.	jerъ	-
Ь	[ь] Slično kao Ѣ.	jerъ „tanko“	-
Ѣ	[ě, ja, 'a] Izgovara se kao ja na početku reči ili na	jat	-

	početku sloga (iza samoglasnika), a kao a kaoda se nađe iza mekog (palatalnog) suglasnika (lj, nj, j). ² U svim ostalim pozicijama glasovna vrednost mu je ě, što je vrlo otvoreno e (e koje se približava a). Međutim, prihvatljiv je izgovor običnog e.		
Ю	[ju]	ju	-
Ја	[ja]	ja	-
Је	[je]	je	-
Ѧ	[ɛ̃] Nazalno e, e sa delom izgovora kroz nos.	ѦСЪ	900
Ѧа	[jɛ̃]	јѦСЪ	-
Ѧо	[ɔ̃] Nazalno o, o sa delom izgovora kroz nos.	ѦСЪ	-
Ѧој	[jɔ̃]	јѦСЪ	-
Ѣ	[ks] Uzeto samo za reči grčkog porekla.	ksi	60
Ѣс	[ps]	psi	700
Ѣѡ	[th] Uzeto samo za reči grčkog porekla	thita	9
Ѣѡ	[i, v] Kao i čita se između dva suglasnika, a kao v između dva samoglasnika ili između suglasnika i samoglasnika.	ižica	400

U staroslovenskom su se brojevi obeležavali slovima iznad kojih je stajala titla, jedan od nadrednih znakova. Svako slovo imalo je svoju utvrđenu vrednost. Tako je, na primer, Ѧ imalo vrednost 1.

SAMOGLASNICI (VOKALI)

Postoji više kriterijuma podele samoglasnika u staroslovenskom jeziku.

² Znak ' je takozvani znak mekoće. Njime se označava da je suglasnik mek, pa tako oznake l', n' znači da te samoglasnike treba čitati umekšano, kao srpsko lj i nj, a r' treba izgovarati blisko suglasničkoj grupi rj. Kada se Ѧ nađe iza takvih suglasnika, ono se čita kao a.

Prema horizontalnom kretanju jezika, samoglasnici se dele na samoglasnike prednjeg, srednjeg i zadnjeg reda.

Prema vertikalnom kretanju, samoglasnici se dele na zatvorene, srednje otvorene i otvorene.

U zavisnosti od toga da li vazдушna struja izlazi samo na usta ili jedan njen deo izlazi i na nos, samoglasnici se dele na usne (oralne) i nosne (nazalne).

prema punoći obrazovanja, samoglasnici se dele na pune i redukovane, pri čemu se redukovani dele na delimično redukovane samoglasnike (redukovane samo po kvantitetu) i poluglasnike (redukovane i po kvalitetu i po kvantitetu).

			puni		redukovani		sonanti u službi vokala
			oralni	nazalni	samo po kvantitetu	poluglasnici	
visoki	prednji	meki	И [i]		И [i̯]		
srednji			Є [e]	А [e̯]		Ь [ɐ]	РЬ [r̥] ЛЬ [l̥]
niski			ѣ [ě]				
visoki	srednji	tvrđi	Ѣ [y]		Ѣ [y̯]		
srednji						Ѣ [ɨ]	РѢ [r̥] ЛѢ [l̥]
niski							
visoki	zadnji	tvrđi	У [u]				
srednji			О [o]	Ѧ [ɔ]			
niski			А [a]				

SUGLASNICI (KONSONANTI)

		sonanti			konsonanti						suglasničke grupe	
		likvide	nazali	spiranti	eksplozivni		frikativni		afrikate		zvučni	bezvučni
					zvučni	bezvučni	zvučni	bezvučni	zvučni	bezvučni		
usneni (labijali)	tvrđi		М	В	Б	П						
zubni (dentali)		Р А	Н		Д	Т	З	С				
zadnjonepčani (velari)					Г	К		Х				

prednjonepčani (palatali)	meki ǫ̇ ǣ	ǫ̇	[j]			ж	ш	с	ч ц	жд	шт
------------------------------	-----------------	----	-----	--	--	---	---	---	--------	----	----

U tabeli suglasnika nisu data slova za suglasnike preuzete iz grčkog zajedno sa neprevedenim rečima u kojima se javljaju: φ [f], ѣ [ks], ѡ [ps], θ [th].

MORFOLOGIJA

U staroslovenskom ima deset vrsta reči, koje se dele na promenljive i nepromenljive.

1. promenljive reči

a) reči sa deklinacijom

- imenice
- zamenice
- pridevi
- brojevi

b) reči sa konjugacijom

- glagoli

2. nepromenljive reči

- predlozi
- prilozii
- veznici
- rečce
- uzvici

DEKLINACIJA

Promena reči koja se naziva deklinacija podrazumeva razlikovanje kategorija roda, broja i padeža.

Staroslovenski ima **sedam padeža**: nominativ, genitiv, dativ, akuzativ, vokativ, instrumental i lokativ. Padeži se mogu javiti bez predloga i sa predlogom. Nominativ i vokativ nikad se ne upotrebljavaju sa predlogom.

U staroslovenskom postoje **tri broja**: jednina (singularis), množina (pluralis) i dvojina (dualis). Dvojina se prvo koristila uz ono što čovek ima u prirodnom paru (*uši, oči, roditelji*), a kasnije se uopštila njena upotreba na sve imenice uz broj *dva* i *oba*. Većina imenica ima sve tri kategorije broja, ali ima i onih imenica koje imaju samo jedninu (singularia tantum), samo množinu (pluralia tantum) ili samo dvojину (dualia tantum).

Staroslovenski razlikuje **tri roda** – muški, ženski i srednji.

Imenice rod imaju kao klasifikacionu kategoriju – dele se na imenice muškog, ženskog i srednjeg roda.

Pridevi se u rodu prilagođavaju imenici i mogu imati oblike sva tri roda. Ova osobina nayiva se mocija roda.

Zamenice takođe imaju mociju roda, sem zamenica, sem zamenica **азъ** i **тъи**, pošto su to lica koje učestvuju u razgovoru i njihov rod je vidljiv.

TIPOVI DEKLINACIJA

U staroslovenskom razlikujemo tri tipa deklainacija:

1. **imenička** deklinacija, po kojoj se menjaju imenice, pridevi neodređenog vida, participi neodređenog vida i veći deo brojeva;
2. **zamenička** deklinacija, po kojoj se menjaju zamenice i neki brojevi;
3. **složena pridevska** deklinacija (nastala srastanjem oblikaimeničke deklinacije i odgovarajućih oblika anaforske zamenice), po kojoj se menjaju pridevi određenog vida i participi određenog vida.

IMENICE

DEKLINACIONE VRSTE

Za određivanje deklinacione vrste u staroslovenskom bitan je završetak osnove. Malo je vidljivih tragova tih osnova zahvaljujući glasovnim promenama. Ono što mi zovemo osnovama potiče iz praindoevropskog, kada su svi vokali mogli biti dugi i kratki.

U zavisnosti od završetka osnove postoji šest grupa imenica.

1. osnove na -ǫ-

imenice muškog roda

N. jd. **градъ**

G. jd. **града**

D. mn. **градомъ**

Samo u dativu množine ispred nastavka **-мъ** čuva se nekadašnji završetak osnove.

imenice srednjeg roda

N. jd. **стадо**

G. jd. **стада**

D. mn. **стадомъ**

2. osnove na -ǫ-

imenice muškog roda

N. jd. **сынъ**

D. mn. сѣи^ѣиѣ

U staroslovenskom ū daje ѣ.

3. osnove na -ї-

imenice muškog roda

N. jd. гостѣ

G. jd. гости

D. mn. гостѣиѣ

U staroslovenskom ĭ daje ѣ.

4. osnove na -ā-

imenice ženskog roda

N. jd. сѣна

G. jd. сѣны

D. mn. сѣниѣ

5. osnove na suglasnik

-n- (=en) imenice m. r. N. jd. камѣ G. jd. каменѣ

imenice sr. r. N. jd. сѣмѣ G. jd. сѣменѣ

-nt- (=ant) imenice sr. r. N. jd. агнѣ G. jd. агнѣтѣ

-s- (=es) imenice sr. r. N. jd. нево G. jd. невецѣ

-r- (=er) imenice ž. r. N. jd. мати G. jd. матѣрѣ

Za određivanje završetka osnove u ovom slučaju nije nam potreban oblik dativa množine.

6. osnove na -ū- // -ŭ- (ѣи // ѣв)

imenice ženskog roda

N. jd. црѣкѣ G. jd. црѣкѣвѣ

IMENICE MUŠKOG RODA

		-ǫ-	-jǫ-	-ǫ-	-ǫ-	-n-
jedinina	N.	градъ	коѡъ	сынъ	гостъ	камъ
	G.	града	коѡа	сыноу	гости	камѣнѣ
	D.	градоу	коню	сынови	гости	камѣни
	A.	градъ	коѡъ	сынъ	гостъ	камѣнь
	V.	граде	коню	сыноу	гости	камъ
	I.	градомъ	конѣмъ	сынъмъ	гостъмъ	камѣньмъ
	L.	градѣ	коѡи	сыноу	гости	камѣнѣ
множина	N.	гради	коѡи	сынове	гостие	камѣнѣ
	G.	градъ	коѡъ	сыновъ	гостини	камѣнь
	D.	градомъ	конѣмъ	сынъмъ	гостъмъ	камѣньмъ
	A.	градъ	коѡѣ	сынъ	гости	камѣни
	V.	гради	коѡи	сынове	гостие	камѣнѣ
	I.	градъ	коѡи	сынъми	гостъми	камѣньми
	L.	градѣхъ	коѡихъ	сынъхъ	гостъхъ	камѣньхъ
dvojina	N. A. V.	града	коѡа	сынъ	гости	камѣни
	G. L.	градоу	коню	сыновоу	гостию	камѣноу
	D. I.	градома	конѣма	сынъма	гостъма	камѣньма

Napomene:

1. I -ǫ- i -jǫ- osnove potiču od -ǫ-. Tek nakon promene *ǫ* u *e* nakon *j* i niza promena iniciranih time moglo se govoriti o dva deklinaciona tipa.

2. Kod vlastitih imenica akuzativ jednine uvek je jednak genitivu jednine. Kod zajedničkih imenica koje označavaju osobu akuzativ jednine često je jednak genitivu, ali ne uvek. Kod imenica koje označavaju životinje ovo je retka pojava, češće je akuzativ jednine jednak nominativu.

3. Imenice proširene singulativnim sufiksom -инъ (гражданинъ, гражданина) u jednini i dvojini menjaju se kao -ǫ-osnove. U množini singulativno -инъ nestaje, a promena je kao kod suglasničkih osnova (граждане).

4. Imenice na -тель i -ръ u jednini i množini menjaju se kao -jǫ-osnove (делатель, риваръ, -а риваръ, -а). U množini se menjaju po suglasničkoj deklinaciji, a љ i ѝ gube mekoću i postaju л i р (делатели, ривары). U instrumentalu množine menjaju se kao -ǫ-osnove (делатели, ривары, као градъ).

IMENICE ŽENSKOG RODA

		-ā-	-jā-	-ī-	-ū- / -ǫ-	-r-
jedinina	N.	жена	доуша	кость	воукъѣ	матри
	G.	женъѣ	доушѣ	кости	воукъвѣ	матере
	D.	женѣ	доуши	кости	воукъви	матери
	A.	женѣ	доушѣ	кость	воукъвъ	матеръ
	V.	жено	доуше	кости	воукъѣ	матри
	I.	женоѣ	доушеѣ	костиѣ	воукъвиѣ	материѣ
	L.	женѣ	доуши	кости	воукъвѣ	матери
množina	N.	женъѣ	доушѣ	кости	воукъви	матери
	G.	женъ	доушь	костини	воукъвъ	матеръ
	D.	женамъ	доушамъ	костъмъ	воукъвамъ	матеръмъ
	A.	женъѣ	доушѣ	кости	воукъви	матери
	V.	женъѣ	доушѣ	кости	воукъви	матери
	I.	женами	доушами	костьми	воукъвами	матерьми
	L.	женахъ	доушахъ	костяхъ	воукъвахъ	матеряхъ

dvojina	N. A. V.	женѣ	доуши	кости	/	/
	G. L.	женоу	доушоу	костню	/	/
	D. I.	женама	доушама	костьма	/	/

Напомене:

1. Osnove -ā- i -jā- nekad su bile iste. Tek nakon što je *o* dalo *e* posle mekih suglasnika došlo je do razlike i izdvajanja -jā- osnova.

2. Među -ā- i -jā- osnovama ima imenica prirodno muškog roda koje se menjaju kao imenice ženskog roda. To su imenice koje se odnose na zanimanja koja ženama nisu dostupna.

-ā-: владѣика, воѣвода, слуга, старешина

-jā-: вельможа, юноша, прѣдѣтеча, дрѣводѣла, пинаница

3. Među imenicama -jā- osnova ima imenica sa redukovanim stepenom -jā- osnova, a to su imenice na -ī-. Ono se javlja samo u nominativu jednine. To su imenice на -ѣни (вогѣни, равѣни, господѣни, благѣни, градѣни, поуствѣни, свѣтѣни) i -ни (лѣни, млѣни), a takve su i imenice prirodnog muškog roda kao što su вѣни (lekar), вѣтни (prorok), сѣни (sudija). Ove imenice se u svim padežima menjaju kao -jā- osnove, samo im se nominativ jednine razlikuje.

IMENICE SREDNJEG RODA

		-ǫ-	-jǫ-	-n-	-nt-	-s-
jedinina	N.	село	поле	племя	отроча	слово
	G.	села	поля	племене	отрочѣте	словесе
	D.	селоу	полю	племени	отрочѣти	словеси
	A.	село	поле	племя	отроча	слово
	V.	село	поле	племя	отроча	слово
	I.	селомь	полемь	племеньмь	отрочѣтьмь	словесьмь
	L.	селѣ	полн	племене	отрочѣте	словесе
множина	N.	села	поля	племена	отрочѣта	словеса
	G.	селѣ	полѣ	племеньѣ	отрочѣтъ	словесѣ
	D.	селомѣ	полемѣ	племеньмѣ	отрочѣтьмѣ	словесьмѣ

	A.	села	поля	племена	отрочаѣта	словеса
	V.	села	поля	племена	отрочаѣта	словеса
	I.	селѣы	полѣи	племенѣы	отрочаѣтѣы	словесѣы
	L.	селѣхъ	полѣихъ	племеньхъ	отрочаѣтѣхъ	словесѣхъ
dvojina	N. A.	селѣ	полѣи	племени	отрочаѣти	словеси
	G. L.	селѣу	полѣю	племену	отрочаѣтѣу	словесѣу
	D. I.	селѣма	полѣема	племеньма	отрочаѣтѣма	словесѣма

Напомене:

1. Imenice око, оухо menjaju se po -s- osnovama (очесе, очеси...). Međutim, dvojina im je starija od prilaska -s- osnovama:

N. A. V.	очи	оуши
G. L.	очию	оушию
D. I.	очима	оушима

2. Kod imenica čija se osnova završava na *k, g* ili *h* (нго, вѣѣко) u lokativu jednine i množine i u nominativu, akuzativu i vokativu dvojine dolazi do glasovne promene (нѣѣ, вѣѣцѣ).

ZAMENICE

LIČNE ZAMENICE

Zamenice imaju posebnu, zameničku promenu.

Lične zamenice za 1. i 2. lice i povratna zamenica za svako lice imaju zasebnu promenu.

jedinina	N.	азъ	тѣы	/
	G.	мене	тебе	себе
	D.	мьнеѣ, ми	тебѣ, ти	себѣ, си
	A.	мѣ, мене	тѣ, тебе	сѣ, себе
	I.	мьноѣ	тобоѣ	собоѣ

	L.	МЪНѢ	ТѢВѢ	СЕВѢ
множина	N.	МЪИ	ВЪИ	/
	G.	НАСЪ	ВАСЪ	/
	D.	НАМЪ, НЪИ	ВАМЪ, ВЪИ	/
	A.	НЪИ, НАСЪ	ВЪИ, ВАСЪ	/
	I.	НАМИ	ВАМИ	/
	L.	НАСЪ	ВАСЪ	/
dvoji-na	N.	ВѢ	ВА	/
	A.	НА	ВА	/
	G. L.	НАЮ	ВАЮ	/
	D. I.	НАМА	ВАМА	/

Напомене:

1. Zamenice **АЗЪ** i **ТЪИ** nemaju obeležje roda.
2. Zamenica **СЕВѢ** nema nominativ (nikad nije subjekat u rečenici), ne razlikuje rod i nema oblike množine i dvojine (singularia tantum).
3. Oblici akuzativa **МА**, **НЪИ**, **ТА**, **ВЪИ**, **СА** su stariji, prvobitno jedini, puni, akcentovani oblici. Duži oblici su uvedeni kasnije, analogijom prema dativu, koji takođe ima duži i kraći oblik, a uzet je oblik genitiva.
4. Zamenice nemaju oblik vokativa.

NELIČNE ZAMENICE

Nelične zamenice menjaju se po zameničkoj deklinaciji, koja ima dve varijante:

a) tvrda varijanta, čije su karakteristike

- nastavci u nominativu jednine –Ъ (m.), –А (ž.), –О (sr.),
- tvrdi suglasnik na kraju osnove,
- tematski vokal o/Ѣ

b) meka varijanta, koja ima

- nastavke u nominativu jednine –И (m.), –А (ž.), –Е (sr.)
- meki suglasnik na kraju osnove,
- tematski vokal e/и

		meka varijanta	tvrda varijanta
--	--	-----------------------	------------------------

		m.	sr.	ž.	m.	sr.	ž.
jednina	N.	тѣ	то	та	мон	моѣ	моѡ
	G.	того		тоѡ	моѣго		моѣѡ
	D.	томоу		тои	моѣмоу		моѣи
	A.	тѣ, того	то	тѡ	мон, моѣго	моѣ	моѡ
	I.	тѣмь		тоѡ	моньмь		моѣѡ
	L.	томь		тои	моѣмь		моѣи
множина	N.	ти	та	тѣи	мон	моѡ	моѡѡ
	G.	тѣхъ			монхъ		
	D.	тѣмъ			монимъ		
	A.	тѣи	та	тѣи	моѡѡ	моѡѡ	моѡѡѡ
	I.	тѣми			моними		
	L.	тѣхъ			монихъ		
dvoji-na	N.	та	тѣ	тѣ	моѡѡ	мон	мон
	A.						
	G.	тоу			моѣу		
	L.						
	D. I.	тѣма			монима		

Po tvrdoj varijanti menjaju se:

1. pokazne zamenice

тѣ, та, то,

онѣ, она, оно,

овѣ, ова, ово;

2. zamenice izvedene sufiksom –k-

такѣ, така, тако,

сикѣ, сика, сико,

какѣ, кака, како,

ѡкѣ, ѡка, ѡко,

вѣсакѣ, вѣсика, вѣсико;

3. složene zamenice sa prepozitivnom i postpozitivnom partikulom

тѣждѣ, таждѣ, тождѣ,

ТАКЪЖДЕ, ТАКАЖДЕ, ТАКОЖДЕ,
 НѢКАКЪ, НѢКАКА, НѢКАКО,
 НИКАКЪЖЕ, НИКАКАЖЕ, НИКАКОЖЕ;

4. zamenički pridevi i brojevi

САМЪ, САМА, САМО,
 ИНЪ, ИНА, ИНО,
 ЈЕДИНЪ, ЈЕДИНА, ЈЕДИНО;

5. upitna zamenica za lica КЪТО

N.	КЪТО
G.	КОГО
D.	КОМУ
A.	КОГО
I.	ЦѢМЬ
L.	КОМЬ

Ovako se menjaju i složene zamenice НѢКЪТО, НИКЪТОЖЕ, КЪЖЬДО.

По mekoj varijanti menjaju se

1. prisvojne zamenice

МОИ, МОЯ, МОЕ,
 ТВОИ, ТВОЯ, ТВОЕ,
 НАШЬ, НАША, НАШЕ,
 ВАШЬ, ВАША, ВАШЕ,
 СВОИ, СВОЯ, СВОЕ,
 ЧИИ, ЧИЯ, ЧИЕ,

2. anaforska zamenica – lična zamenica za 3. lice. Nominativ ove zamenice nije sačuvan, nego se pozajmljuje od pokazne zamenice ТЪ, ТА, ТО ili СЪ, СИ, СЕ.

	jedinina			množina			N. A.	dvojina		
	m.	sr.	ž.	m.	sr.	ž.		m.	ssr.	ž.
N.	(ТЪ, СЪ)	(ТО, СЕ)	(ТА, СИ)	(ТИ)	(ТА)	(ТЪІ)		(ТА)	(ТѢ)	(ТѢ)

G.	ЇГО		ЇѠ	ИХЪ			G. L.	ЇЮ		
D.	ЇМОУ		ЇИ	ИМЪ			D. I.	ИИИ		
A.	И	Ї	Ѡ	Ѡ	Ѡ	Ѡ				
I.	ИМЪ		ЇѠ	ИИИ						
L.	ЇМЪ		ЇИ	ОХЪ						

3. odnosna zamenica **ИЖЕ** (koji)

	jedinina			množina				dvojina		
	m.	sr.	ž.	m.	sr.	ž.		m.	ssr.	ž.
N.	ИЖЕ	ЇЖЕ	ѠЖЕ	ИЖЕ	ѠЖЕ	ѠЖЕ	N. A.	ѠЖЕ	ИЖЕ	ИЖЕ
G.	ЇГОЖЕ		ЇѠЖЕ	ИХЪЖЕ			G. L.	ЇЮЖЕ		
D.	ЇМОУЖЕ		ЇИЖЕ	ИМЪЖЕ			D. I.	ИИИЖЕ		
A.	ИЖЕ	ЇЖЕ	ѠЖЕ	ѠЖЕ	ѠЖЕ	ѠЖЕ				
I.	ИМЪЖЕ		ЇѠЖЕ	ИИИЖЕ						
L.	ЇМЪЖЕ		ЇИЖЕ	ИХЪЖЕ						

4. upitna zamenica za stvari **ЧЪТО**

N.	ЧЪТО
G.	ЧЕСО (ЧЪСО), ЧЕСОГО
D.	ЧЕСОМОУ (ЧЪСОМОУ), ЧЕМОУ
A.	ЧЪТО
I.	ЧИМЪ
L.	ЧЕМЪ, ЧЕСОМЪ

Isto se menjaju i složene zamenice **ИЧЪТО**, **ИЧЪТОЖЕ**.

5. pokazna zamenica **СЪ** (ovaj)

	jedinina			množina				dvojina		
	m.	sr.	ž.	m.	sr.	ž.		m.	ssr.	ž.
N.	СЪ	СЕ	СИ	СИИ	СИ	СИѠ	N. A.	СИИ	СИ	СИ
G.	СЕГО		СЕѠ	СИХЪ			G. L.	СЕЮ		

D.	СЕМОУ		СЕН	СИМЪ			D. I.	СИМА		
A.	СЪ, СЕГО	СЕ	СИѢ	СИѦ	СИ	СИѦ				
I.	СИМЪ		СЕѢ	СИМИ						
L.	СЕМЪ		СЕН	СИХЪ						

Ovako se menjaju i složene zamenice съжде, сижде, сежде.

6. zamenica въсь, въси, въсе

	jedinina			množina		
	m.	sg.	ž.	m.	sg.	ž.
N.	ВЪСЬ	ВЪСЕ	ВЪСИ	ВЪСИ	ВЪСИ	ВЪСА
G.	ВЪСЕГО		ВЪСЕѦ	ВЪСѢХЪ		
D.	ВЪСЕМОУ		ВЪСЕН	ВЪСѢМЪ		
A.	ВЪСЬ	ВЪСЕ	ВЪСѢ	ВЪСА	ВЪСИ	ВЪСА
I.	ВЪСѢМЪ		ВЪСЕѢ	ВЪСѢМИ		
L.	ВЪСЕМЪ		ВЪСЕН	ВЪСѢХЪ		

Ova zamenica jedne oblike ima po mekoj, a druge po tvrdoj varijanti. Nema oblike dvojine.

7. upitna pridevska zamenica кѣи

	jedinina			množina		
	m.	sg.	ž.	m.	sg.	ž.
N.	Кѣи	КОЕ	КАѦ	ЦНИ	КАѦ	КѣѦ
G.	КОЕГО		КОЕѦ	КѣИХЪ		
D.	КОЕМОУ		КОЕИ	КѣИМЪ		
A.	Кѣи	КОЕ	КѣѢ	КѣѢ	КАѦ	КѣѢ
I.	КѣИМЪ		КОЕѢ	КѣИМИ		
L.	КОЕМЪ		КОЕИ	КѣИХЪ		

Ova zamenica jedne oblike ima po mekoj varijanti od osnove *kojo-, a druge po složenoj pridevskoj promeni. Nema oblike dvojine. Isto se menjaju i složene zamenice **нѣкѣи, нѣкаѣ, нѣкоѣ** i **никѣиже, никаѣже, никоѣже**.

MEŠOVITA PROMENA ZAMENICA

Po zameničkoj deklinaciji ili kao pridevi po imeničkoj i po složenoj deklinaciji menjaju se zamenički pridevi na **-ликъ**: **толнкъ, -а, -о, колнкъ, -а, -о, селнкъ, -а, -о, љикъ, -а, о,** kao i reči **мъногъ, -га, -го, тоуждъ, -жда, -жде**. Zameničko oblici će se javljati u padežima

sa tematskom vokalom **ѣ** – instrumentalu jednine muškog i srednjeg roda, genitivu, lokativu, dativu i instrumentalu množine sva tri roda.

IMENIČKA I SLOŽENA PRIDEVSKA PROMENA ZAMENICA

Samo po imeničkoj deklinaciji (kao pridevi neodređenog vida) menjaju se zamenice **ѣтеръ, ѣтера, ѣтеро**.

I po imeničkoj i po složenoj pridevskoj promeni menjaju se **таковъ, такова, таково, таковѣи, таковаѣ, таковоѣ; каковъ, -ва, -во, каковѣи, -ваѣ, -воѣ; сицевъ, -ва, -во, сицевѣи, -ваѣ, -воѣ; истъ, -а, -о, истѣи, -аѣ, -оѣ**.

Samo po složenoj pridevskoj promeni menja se **которѣи, котораѣ, котороѣ**.

PRIDEVI

PROMENA PRIDEVA NEODREĐENOG VIDA

Pridevi neodređenog vida menjaju se po imeničkoj deklinaciji

- kod muškog i srednjeg roda po **-ǫ-** (tvrda varijanta) i **-jǫ-** (meka varijanta) osnovama
- kod ženskog roda po **-ǣ-** (tvrda varijanta) i **-jǣ-** (meka varijanta) osnovama.

Tvrdu i meku varijantu razlikujemo prema završetku osnove.

		meka varijanta	tvrda varijanta
--	--	-----------------------	------------------------

		м.	sr.	ž.	м.	sr.	ž.
jednina	N.	НОВЪ	НОВО	НОВА	НИШТЬ	НИШТЕ	НИШТА
	G.	НОВА		НОВЪИ	НИШТА		НИШТА
	D.	НОВОУ		НОВѢ	НИШТОУ		НИШТИ
	A.	НОВЪ, НОВА	НОВО	НОВЖ	НИШТЬ НИШТА	НИШТЕ	НИШТЖ
	I.	НОВОМЪ		НОВОЖ	НИШТЕМЪ		НИШТЕЖ
	L.	НОВѢ		НОВѢ	НИШТИ		НИШТИ
množina	N.	НОВИ	НОВА	НОВЪИ	НИШТ	НИШТА	НИШТА
	G.	НОВЪ		НОВЪА	НИШТЬ		НИШТЬ
	D.	НОВОМЪ		НОВАМЪ	НИШТЕМЪ		НИШТАМЪ
	A.	НОВЪИ	НОВА	НОВЪИ	НИШТА	НИШТА	НИШТА
	I.	НОВЪИ		НОВАМИ	НИШТИ		НИШТАМИ
	L.	НОВѢХЪ		НОВАХЪ	НИШТИХЪ		НИШТАХЪ
dvoji-na	N.	НОВА	НОВѢ	НОВѢ	НИШТА	НИШТИ	НИШТИ
	A.						
	G.	НОВОУ		НОВОУ	НИШТОУ		НИШТОУ
	L.						
	D. I.	НОВАМИ		НОВАМИ	НИШТЕМА		НИШТАМА

PROMENA PRIDEVA ODREĐENOG VIDA

Promena prideva određenog vida je spoj imeničke i zameničke deklinacije, tj. spoj odgovarajućih padežnih oblika imeničke promene i odgovarajućih padežnih oblika anaforske zamenice. U početku se zamenica prosto dodavala, a kasnije je zbog fonetskih promena to dodavanje zamagljeno i nije uvek očigledno.

		meka varijanta			tvrda varijanta		
		м.	sr.	ž.	м.	sr.	ž.
jednina	N.	НОВЪИ	НОВОЕ	НОВАИ	НИШТЬ	НИШТЕ	НИШТА
	G.	НОВА		НОВЪИ	НИШТА		НИШТА
	D.	НОВОУ		НОВѢ	НИШТОУ		НИШТИ
	A.	НОВЪ, НОВА	НОВО	НОВЖ	НИШТЬ НИШТА	НИШТЕ	НИШТЖ
	I.	НОВОМЪ		НОВОЖ	НИШТЕМЪ		НИШТЕЖ

	L.	НОВѢ		НОВѢ	НИШТИ		НИШТИ
множина	N.	НОВИ	НОВА	НОВЪИ	НИШТИ	НИШТИ	НИШТИ
	G.	НОВЪ		НОВЪА	НИШТЬ		НИШТЬ
	D.	НОВОМЪ		НОВАМЪ	НИШТЕМЪ		НИШТАМЪ
	A.	НОВЪИ	НОВА	НОВЪИ	НИШТИ	НИШТИ	НИШТИ
	I.	НОВЪИ		НОВАМИ	НИШТИ		НИШТАМИ
	L.	НОВѢХЪ		НОВАХЪ	НИШТИХЪ		НИШТАХЪ
двоји-на	N.	НОВА	НОВѢ	НОВѢ	НИШТИ	НИШТИ	НИШТИ
	A.	НОВА	НОВѢ	НОВѢ	НИШТИ	НИШТИ	НИШТИ
	G.	НОВОУ		НОВОУ	НИШТОУ		НИШТОУ
	D. I.	НОВАМА		НОВАМА	НИШТЕМА		НИШТАМА

КОМПАРАТИВ

Компаратив се градио на два начина, помоћу:

1. -и (m.) -иши (f.) -е (n.) -иш- (osnova za promenu)

лютъ: люштин, люштѣши, люште (люштѣш)

2. -ѣи (m.), -ѣиши (f.), -ѣе (n.) -ѣиш- (osnova za promenu)

новъ: новѣи, новѣиши, новѣе

SUPERLATIV

Gradio se na tri načina:

1. dodavanjem rečice -ни ispred oblika komparativa; ovaj način građenja je veoma redak i sreće se samo u obliku srednjeg roda

наивѣштѣ, најскорѣ

2. korištenjem oblika genitiva množine zamenice (въѣхъ) u vezi sa komparativom

да вѣдетъ въѣхъ мѣни

3. pomoću priloga -ѣло (vrlo, veoma) ili prefiksa прѣ-

прѣвѣликъ, прѣмилостивъ

GLAGOLI

I Lični glagolski oblici:

a) glagolska vremena

1. prezent (sadašnje vreme)
2. aorist (pređašnje svršeno vreme)
3. imperfekat (pređašnje nesvršeno vreme)
4. perfekat (prošlo vreme)
5. pluskvamperfekat (davno prošlo vreme)
6. futur (buduće vreme)
7. futur egzakti (buduće svršeno vreme)

b) glagolski načini

8. imperativ (zapovedni način)
9. potencijal (mogući način)

c) glagolska stanja ili rodovi

- aktiv (radno stanje)
- pasiv (trpno stanje)

II Nelični glagolski oblici:

10. infinitiv
11. supin
12. particip prezenta aktiva
13. particip prezenta pasiva
14. particip preterita aktiva
15. particip preterita pasiva
16. particip perfekta

S obzirom na građenje, glagolski oblici mogu biti:

a) prosti glagolski oblici: prezent, imperfekat, aorist, imperativ, infinitiv, supin, participi;

b) složeni glagolski oblici: perfekat, pluskvamperfekat, futur, futur egzakti, potencijal, oblici za pasiv.

GLAGOLSKE OSNOVE

Svi prosti glagolski oblici grade se od dveju osnova, prezentske i infinitivne.

Od prezentske osnove grade se prezent, imperativ i participi prezenta.

Od infinitivne osnove grade se infinitiv i supin, aorist, participi preterita i particip perfekta.

Imperfekat se gradi ili od infinitivne osnove ili ima svoju posebnu osnovu.

- VRSTE PREZENTSKE OSNOVE

Prezentska osnova može biti:

a) tematska (izvedena od korena osnovinskim nastavkom);

b) atematska (jednaka korenu, bez osnovinskog nastavka).

Ukupno ima pet prezentskih osnova – četiri tematske i jedna atematska.

	osnovinski nastavak	2. l. mn.	3. l. mn.	poreklo
I	-e/o-	НЕС- Е -ТЄ	НЕСѦТЪ	*nes- o -nti
II	-ne/no-	КОС- НЄ -ТЄ	КОСНѦТЪ	*kos- no -nti
III	-je/jo-	ЗНА- ЈЄ -ТЄ	ЗНАЈѦТЪ	*zna- jo -nti
IV	-i-	НОС- И -ТЄ	НОСАТЪ	*nos- i -nti
V	atematska	ЈЄС-ТЄ		

- VRSTE INFINITIVNE OSNOVE

I korenska

a) koren na vokal **пи-ти, въ-ти, чюти, пети, знати**

b) koren na suglasnik **нес-ти, плести (*nes-), решти (*rek-), мошти (*mog-), грети (*greb-)**

II -nŕ- **кликнѦти** (klik- nŕ-)

III – ě- **оумѣти** (um– ě-)

– ’a- **кричати** (krik– ě-)

IV -i- **носити** (nos-i-)

V -a- **дѣлати** (d ěl-a-)

VI -ova- **вѣрвати** (věr-ova-)

- LIČNI NASTAVCI

Razlikuju se primarni i sekundarni lični nastavci.

		Primarni		Sekundarni
		atematske osnove	tematske osnove	
Ѡ ѡ ѡ	1.	-иь	-Ѧ	-ъ

	2.	-СИ	-ШИ	-
	3.	-ТЬ		-
Mn.	3.	-ЖТЬ/-АТЬ		-Ж/-А

Zajednički nastavci

Dvojina: 1. -ВѢ

2. -ТА

3. -ТЕ

Množina: 1. - МЬ

2. - ТЕ

PREZENT

		I vrsta -o/e-		II vrsta -no/ne-	III vrsta -jo/je-	
Jednina	1.	несѡ	рѣкѡ	двигнѡ	знаѡ	тѣшѡ
	2.	несѣши	рѣчѣши	двигнѣши	знаѣши	тѣшѣши
	3.	несѣтъ	рѣчѣтъ	двигнѣтъ	знаѣтъ	тѣшѣтъ
Dvojina	1.	несѣвѣ	рѣчѣвѣ	двигнѣвѣ	знаѣвѣ	тѣшѣвѣ
	2.	несѣта	рѣчѣта	двигнѣта	знаѣта	тѣшѣта
	3.	несѣте	рѣчѣте	двигнѣте	знаѣте	тѣшѣте
Množina	1.	несѣмь	рѣчѣмь	двигнѣмь	знаѣмь	тѣшѣмь
	2.	несѣте	рѣчѣте	двигнѣте	знаѣте	тѣшѣте
	3.	несѣтъ	рѣчѣтъ	двигнѣтъ	знаѣтъ	тѣшѣтъ

		IV vrsta -i-	V vrsta atematska				
			вѣдѣти	дати	ѣсти	бъити	имѣти
Jednin a	1.	моѡ	вѣмь	дамь	ѣмь	ѣсмь	имамь
	2.	молиши	вѣси	даси	ѣси	ѣси	имаши

	3.	МОЛИТЪ	ВѢСТЪ	ДАСТЪ	ІАСТЪ	ЮСТЪ	ИМАТЪ
Dvojina	1.	МОЛИВѢ	ВѢВѢ	ДАВѢ	ІАВѢ	ЮСВѢ	ИМАВѢ
	2.	МОЛИТА	ВѢСТА	ДАСТА	ІАСТА	ЮСТА	ИМАТА
	3.	МОЛИТЕ	ВѢСТЕ	ДАСТЕ	ІАСТЕ	ЮСТЕ	ИМАТЕ
Množina	1.	МОЛИМЪ	ВѢМЪ	ДАМЪ	ІАМЪ	ЮСМЪ	ИМАМЪ
	2.	МОЛИТЕ	ВѢСТЕ	ДАСТЕ	ІАСТЕ	ЮСТЕ	ИМАТЕ
	3.	МОЛАТЪ	ВѢДАТЪ	ДАДАТЪ	ІАДАТЪ	СЖТЪ	ИМЖТЪ

Po atematskim osnovama menja se samo pet navedenih glagola.

Glagol ВЪИТИ ima dva prezenta, po V vrsti, ali i po I vrsti (ВЖДЖ, ВЖДЕШИ, ВЖДЕТЪ...).

IMPERATIV

Imperativ se gradio od prezentske osnove, koja se dobija tako što se od 3. lica množine prezenta oduzme nastavak -ЖТЪ ili -АТЪ. Prema završecima u jednini i tematskom vokalu u dvojini i množini razlikujemo tri tipa (u nekim gramatikama se drugi i treći tip spajaju pa se razlikuju dva tipa):

- nastavak -и u jednini i tematski vokal –Ѣ- u dvojini i množini (I i II prezentska vrsta);
- nastavak -и u jednini i tematski vokal –и- u dvojini i množini (III i IV prezentska vrsta);
- nastavak - ѣ u jednini i tematski vokal –и- u dvojini i množini (V prezentska vrsta, ali ne svi glagoli, nego samo oni koji imaju nastavak –АТЪ u 3. licu množine)

		I vrsta (a) obrazac		II vrsta (a) obrazac	III vrsta (b) obrazac	
Jednina	1.	-	-	-	-	-
	2.	НЕСИ	СЕЦИ	ДВИГНИ	ЗНАИ	ТЪШИ
	3.	НЕСИ	СЕЦИ	ДВИГНИ	ЗНАИ	ТЪШИ
oj	1.	НЕСѢВѢ	СЕЦѢВѢ	ДВИГНѢВѢ	ЗНИВѢ	ТЪШИВѢ

	2.	нѣсѣтъ	сѣцѣтъ	двигнѣтъ	знантъ	тѣшитъ
	3.	-	-	-	-	-
	1.	нѣсѣмь	сѣцѣмь	двигнѣмь	знаимь	тѣшимь
Множина	2.	нѣсѣтѣ	сѣцѣтѣ	двигнѣтѣ	знантѣ	тѣшитѣ
	3.	-	-	-	-	-

		IV vrsta -i-	V vrsta atematska			
			вѣдѣти	дѣти	ѣсти	видѣти
Jednina	1.	-		-	-	-
	2.	моли	вѣси	дѣждь	ѣждь	видь
	3.	моли	вѣстѣ	дѣждь	ѣждь	видь
Dvojina	1.	моливѣ	вѣвѣ	дѣдѣвѣ	ѣдѣвѣ	видѣвѣ
	2.	молиѣ	вѣста	дѣдѣ	ѣдѣ	видѣ
	3.	-	вѣстѣ	-	-	-
Множина	1.	молимь	вѣмь	дѣдимь	ѣдимь	видимь
	2.	молитѣ	вѣстѣ	дѣдѣтѣ	ѣдѣтѣ	видѣтѣ
	3.	-	вѣдѣнтѣ	-	-	-

По (с) obrascu menja se i tematski glagol видѣти, koji pripada IV vrsti.

Glagol бѣти, koji ima prezent i po I i po V vrsti, imperativ gradi po I vrsti.

		бѣти
Jednina	1.	-
	2.	бѣди
	3.	бѣди
Dvojina	1.	бѣдѣвѣ
	2.	бѣдѣѣ
	3.	-

Множина	1.	БЖДѢМЪ
	2.	БЖДѢТЕ
	3.	-

Glagol **имѣти** imperativ gradi od infinitivne osnove, po (b) obrascu.

		имѣти
Једнина	1.	-
	2.	имѣи
	3.	имѣи
Двојина	1.	имѣвѣ
	2.	имѣита
	3.	-
Множина	1.	имѣимъ
	2.	имѣте
	3.	-

U 3. licu dvoјine i množine zapovest može biti opisno iskazana konstrukcijom da + prezent: **да несеѣте, да несеѣтъ.**

AORIST

Aorist se gradi od infinitivne osnove. U staroslovenskom nalazimo tri tipa aorista:

1. **asigmatski** (jaki, prosti) **aorist**, koji se gradi bez suglasnika –c-;
2. **sigmatski stari aorist**, koji se gradi sa obaveznim dodavanjem suglasnika –c- ili sa alternacijama –χ/c/ш-;
3. **sigmatski novi aorist**, koji se gradi pomoću posebnih grupa -oχ /oc/oш -.

- ASIGMATSKI AORIST

Gradi se samo od glagola I infinitivne vrste sa osnovom na suglasnik i II infinitivne vrste kod kojih ispred infinitivnog nastavka nQ stoji suglasnik (suglasnik + nQ + ti).

		пасти (*pad-)	ити (*id-)	мошти (*mog-)	гаснѣти (*gas-)
Једнина	1.	падѣ	идѣ	могѣ	оугасѣ
	2.	падє	идє	може	оугасє
	3.	падє	идє	може	оугасє
Двојина	1.	падовѣ	идовѣ	моговѣ	оугасовѣ
	2.	падєта	идєта	можеѣ	оугасєѣ
	3.	падєтє	идєтє	можеѣ	оугасєѣ
Множина	1.	падомѣ	идомѣ	могомѣ	оугасомѣ
	2.	падєтє	идєтє	можеѣ	оугасєѣ
	3.	падѣ	идѣ	могѣ	оугасѣ

- SIGMATSKI STARI AORIST

Gradio se od svih glagola, i sa infinitivnom osnovom na suglasnik i sa infinitivnom osnovom na samoglasnik. U oba slučaja ima dve varijante:

- a) sa ostajanjem –c- u svim licima;
- b) sa smenjivanjem (alterniranjem) suglasnika –χ/c/ш- u toku promene.

- Glagoli sa infinitivnom osnovom na suglasnik

Za aorist ovih glagola karakteristični su sledeći momenti:

- duljenje osnovinskog vokala
kada se duljio osnovinski vokal o prelazio je u a → o/a
kada se duljio osnovinski vokal e prelazio je u ě (-^ˆa) → e/ě (-^ˆa)
kada se duljio osnovinski vokal ъ prelazio je u і → ъ / і;
- obavezno dodavanje suglasnika –c- na osnovu, pa tek onda ličnih nastavaka.
To –c- je moglo ostati u svim licima ili alternirati sa χ ili ш (kod glagola sa infinitivnom osnovom na к i г);
- gubljenje osnovinskog suglasnika ispred –c- ili alternanata –χ/c/ш-;
- oblici 2. i 3. lica jednine pozajmljuju se od asigmatskog aorista.

		БОСТИ (*bod-)	ВЕСТИ (*ved-)	ЧИСТИ (*čit-)	РЕШТИ (*rek-)	ЖЕШТИ (*žeg-)
Jednina	1.	басъ	вѣсъ	чисъ	рѣхъ	жахъ
	2.	(водє)	(ведє)	(чѣтє)	(рєчє)	(жежє)
	3.	(водє)	(ведє)	(чѣтє)	(рєчє)	(жежє)
Dvojina	1.	басовѣ	вѣсовѣ	чисовѣ	рѣховѣ	жаховѣ
	2.	баста	вѣста	чиста	рѣста	жаста
	3.	бастє	вѣстє	чистє	рѣстє	жастє
Množina	1.	басомъ	вѣсомъ	чисомъ	рѣхомъ	жахомъ
	2.	бастє	вѣстє	чистє	рѣстє	жастє
	3.	басѡ	вѣсѡ	чисѡ	рѣшѡ	жашѡ

- Glagoli sa infinitivnom osnovom na samoglasnik

Karakteristike:

- varijanta –х/с/ш- analogijom je uopštena kod svih glagola, iako bi se očekivala samo kod glagola sa infinitivnom osnovom na –и- i –у-;
- samo kod glagola sa infinitivnom osnovom na –ѡ- pored varijante –х/с/ш- postoji i varijanta sa čuvanjem sigme;
- ovi glagoli nemaju asigmatski aorist, pa od njega ne mogu pozajmljivati oblike za 2. i 3. lice jednine i zato su 2. i 3. lice jednine jednaki infinitivnoj osnovi.

Jedino ako je osnova jednosložna može doći do proširenja sa –тъ ili –стъ, ali ovo nije obavezno i nema pravila kada se dodaje –тъ a kada –стъ.

		МОЛТИ (моли-)	ВИДѢТЕ (видѣ-)	ЗНАТИ (зна-)	НАЧАТИ (чѡ-)
Jednina	1.	молихъ	видѣхъ	знахъ	начасъ : начѡхъ
	2.	моли	видѣ	зна	начѡ(тъ)
	3.	моли	видѣ	зна	начѡ(тъ)
Dvojina	1.	молиховѣ	видѣховѣ	знаховѣ	начасовѣ : начѡховѣ
	2.	молиста	видѣста	знаста	начѡста
	3.	молисте	видѣсте	знасте	начѡсте

Множина	1.	МОЛИХОМЪ	ВИДѢОМЪ	ЗНАХОМЪ	НАЧАЛОМЪ : НАЧАХОМЪ
	2.	МОЛИСТЕ	ВИДѢСТЕ	ЗНАСТЕ	НАЧАСТЕ
	3.	МОЛИША	ВИДѢША	ЗНАША	НАЧАСА : НАЧАША

- SIGMATSKI NOVI AORIST

Upotrebljavao se kod glagola I infinitivne vrste sa osnovom na suglasnik i kod glagola druge vrste koji ispred infinitivnog nastavka -nŃ imaju suglasnik.

Karakteristike:

- umetanje vokala o između infinitivne osnove i obeležja aorista, tj. glasova $\chi/c/\text{ш}$, pa se tako dobija o χ /oc/oш;
- 2. i 3. lice jednine pozajmljuje se od asigmatskog aorista.

		ВЕСТИ (*ved-)	РЕШТИ (*rek-)	ДВИГНѢТИ (*dvig-)
Једнина	1.	ВѢДОХЪ	РѢКОХЪ	ДВИГОХЪ
	2.	ВЕДЕ	РЕЧЕ	ДВИЖЕ
	3.	ВЕДЕ	РЕЧЕ	ДВИЖЕ
Двојина	1.	ВѢДОХОВѢ	РѢКОХОВѢ	ДВИГОХОВѢ
	2.	ВѢДОСТА	РѢКОСТА	ДВИГОСТА
	3.	ВѢДОСТЕ	РѢКОСТЕ	ДВИГОСТЕ
Множина	1.	ВѢДОХОМЪ	РѢКОХОМЪ	ДВИГОХОМЪ
	2.	ВѢДОСТЕ	РѢКОСТЕ	ДВИГОСТЕ
	3.	ВѢДОША	РѢКОША	ДВИГОША

IMPERFEKAT

Imperfekat se gradi samo od glagola nesvršenog vida. Svi nesvršeni glagoli grade imperfekat od istih nastavaka:

Једнина: 1. - а χ ъ
2. - аше

Двојина: 1. - аховѢ
2. - ашетѢ

Множина: 1. - ахомъ
2. - ашете

3. - аше

3. - ашетє

3. - ахъ

S obzirom na osnovu na koju se ti nastavci dodaju razlikuje se nekoliko načina građenja imperfekta.

a) Kod glagola sa infinitivima na -ати i -ѣти (infinitivne osnove на а i ѣ) imperfekat se gradi dodavanjem nastavaka na infinitivnu osnovu.

знати → зна + ахъ (знаахъ)

видѣти → видѣ + ахъ (видѣахъ)

b1) Dodavanje nastavaka - аахъ, - аашє . Ovo se tiče glagola IV (-и). Ako se glagol ne završava на -ати ili -ѣти, imperfekat se gradi od specijalnih imperfekatskih osnova: на postojeću infinitivnu osnovu dodaje se ѣ.

носити - ношаахъ

ходити - хождаахъ

молити - молаахъ

b2) Završeci -аахъ, -аашє tiču se glagola sa korenem на vokal (onih kod kojih je infinitivna osnova jednaka korenu), najčešće на -и-, -ѣ- i -оу-.

бити - биаахъ, биаашє...

крѣтити - крѣтаахъ, крѣтаашє...

чютити - чютаахъ, чютаашє...

b3) Završeci -ѣахъ, -ѣашє dodaju se kod glagola sa infinitivnom osnovom на suglasnik. Ako je u pitanju zadnjonepčani suglasnik, doći će do I palatalizacije, а ѣ će iza prednjonepčanog (mekog) suglasnika прећи u а.

нести - несѣахъ, несѣашє...

тешити - течаахъ, течаашє....

мошити - можаахъ, можаашє...

Glagol **БЪИТИ** gradi imperfekat od osnove **БѢ-** (**БѢАХЪ**, **БѢАШЕ**). U značenju imperfekta upotrebljavaju se oblici sigmatskog aorista od osnove **БѢ-**:

Jednina: **БѢХЪ** Dvojina: **БѢХОВѢ** Множина: **БѢХОМЪ**
 БѢШЕ **БѢСТА** **БѢСТЕ**
 БѢШЕ **БѢСТЕ** **БѢША**

PARTICIPI

Participi su oblici koji se delom oslanjaju na glagole, a delom na imenice. Na glagole se oslanjaju time što se grade od neke glagolske osnove. Mocija roda i promena povezuju ih sa imenicama. Postoje dva participa prezenta, dva participa preterita i particip perfekta.

PARTICIP PREZENTA AKTIVA

Gradio se od prezentske osnove, koja se dobija tako što se od 3. lica množine prezenta odbije nastavak – ili - i na koju se dodaju različiti nastavci. Prema nastavcima razlikujemo nekoliko tipova:

a) **-Ъ** (m. i sr. rod), **-ЖШТИ** (ž. rod), osnova za promenu **-ЖШТ-**

Tiče se glagola I i II prezentske vrste;

b1) **-Ѡ/ѡ** (m. i sr. rod), **-ѠШТИ/ѡШТИ** (ž. rod), osnova za promenu **-ѠШТ-/ѡШТ-**

Tiče se glagola III prezentske vrste;

Tiče se glagola III prezentske vrste;

b2) **-Ѡ** (m. i sr. rod), **-ѠШТИ** (ž. rod), osnova za promenu **-ѠШТ-**

Tiče se glagola IV prezentske vrste.

Osnova za promenu uvek je jednaka obliku žanskog raoda bez krajnjeg **-и**.

vrsta	3. l. mn. prezenta	mški i srednji rod	ženski rod	osnova za promenu
I	НЕСЖТЪ	НЕСЪ	НЕСЖШТИ	НЕСЖШТ-
II	ЧЕЗНЖТЪ	ЧЕЗНЪ	ЧЕЗНЖШТИ	ЧЕЗНЖШТ-
III	ЗНАѠТЪ	ЗНАѠ	ЗНАѠШТИ	ЗНАѠШТ-
	ПИШЖТЪ	ПИШѠ	ПИШЖШТИ	ПИШЖШТ-
IV	МОЛѠТЪ	МОЛѠ	МОЛѠШТИ	МОЛѠШТ-

Promena

Nominativ muškog i srednjeg roda je *молѡ*, genitiv *молѡшт-* itd. Ako je u pitanju neodređeni vid, menjaće se kao imenica – *молѡшта* itd. Ako se radi o određenom vidu, promena će biti kao kod prideva određenog vida meke varijante – *молѡштаѣго* itd. Participi se u svemu menjaju kao pridevi meke varijante. Postoje dva odstupanja u odnosu na prideve:

1. nominativ jednine muškog i srednjeg roda nema zajedničku osnovu;
2. nominativ množine muškog roda ima nastavak –*ε* (po suglasničkim osnovama): *молѡштѣ* (neodređeni vid) / *молѡштѣи* (određeni vid).

Svi glagoli V vrste grade ovaj oblik po obrascu I vrste.

1. l. jd. prezenta	3. l. mn. prezenta	mški i srednji rod	ženski rod	osnova za promenu
ѣсѡмь	сѡшть	сѡи	сѡшти	сѡшт-
имѡмь	имѡшть	имѡи	имѡшти	имѡшт-
вѣѡмь	вѣдѡшть	вѣдѡи	вѣдѡшти	вѣдѡшт-
дѡмь	дѡдѡшть	дѡдѡи	дѡдѡшти	дѡдѡшт-
ѡмь	ѡдѡшть	ѡдѡи	ѡдѡшти	ѡдѡшт-

PARTICIP PREZENTA PASIVA

Gradio se od prezentske osnove i nastavaka:

-мъ (muški rod), -ма (ženski rod), -мо (srednji rod)

vrsta	muški rod	ženski rod	srednji rod
I	несѡмъ	несѡма	несѡмо
II	косномъ	коснома	косномо
II	знаѣмъ	знаѣма	знаѣмо
	глаголѣмъ	глаголѣма	глаголѣмо
IV	носимъ	носима	носимо
V	вѣдомъ	вѣдома	вѣдомо

Glagoli V vrste ovaj oblik grade kao glagoli I vrste.

PARTICIP PRETERITA AKTIVA

Gradi se od infinitivne osnove pomoću dve vrste nastavaka.

1. Kod glagola sa infinitivnom osnovom na suglasnik nastavci su -ъ (m. i sr. rod), -ъши (ž. rod), osnova za promenu je -ъш-.

2. Kod glagola sa i nfiniteivnom osnovom na vokal nastavci su -въ (m. i sr. rod), -въши (ž. rod), osnova za promenu je -въш-.

infinitiv (infinitivna osnova)	muški i srednji rod	ženski rod	osnova za promenu
НЕСТИ (nes-)	НЕСЪ	НЕСЪШИ	НЕСЪШ-
БОСТИ (bod-)	БОДЪ	БОДЪШИ	БОДЪШ-
ВИДѢТИ (vidě-)	ВИДѢВЪ	ВИДѢВЪШИ	ВИДѢВЪШ-
ДѢЛАТИ (dělā-)	ДѢЛАВЪ	ДѢЛАВЪШИ	ДѢЛАВЪШ-
НОСИТИ (nosi-)	НОСИВЪ	НОСИВЪШИ	НОСИВЪШ-
	НОШЪ	НОШЪШИ	НОШЪШ-

Glagoli IV vrste mogu imati particip preterita aktiva od obaju tipova nastavaka.

Infinitivne osnove svih glagola V vrste završavaju se na vokal, pa oni samim tim dobijaju drugi tip nastavaka.

PARTICIP PRETERITA PASIVA

Gradi se od infinitivne osnove i nastavaka, koji se dele u nekoliko grupa.

a) nastavci koji imaju -н-

a1) -нъ, -на, -но

ЗНАТИ: ЗНАНЪ, ЗНАНА, ЗНАНО

ВИДѢТИ: ВИДѢНЪ, ВИДѢНА, ВИДѢНО

a2) -енъ, -ена, -ено

НЕСТИ: НЕСЕНЪ, НЕСЕНА, НЕСЕНО

РЕШТИ: РЕЧЕНЪ, РЕЧЕНА, РЕЧЕНО

а3) -ĤЕНЪ, -ĤЕНА, -ĤЕНО

НОСИТИ: НОШЕНЪ, НОШЕНА, НОШЕНО

РОДИТИ: РОЖДЕНЪ, РОЖДЕНА, РОЖДЕНО

а4) -ЈЕНЪ, -ЈЕНА, -ЈЕНО

Ovi nastavci dodaju se kod onih glagola kod kojih je infinitivna osnova koren i to koren na vokal.

БИТИ: БИЈЕНЪ, БИЈЕНА, БИЈЕНО

ОБОУТИ: ОБОУВЕНЪ, ОБОУВЕНА, ОБОУВЕНО

U ovom slučaju prilikom dodavanja nastavka –en nastaje hijat koji se otklanja hijatskim glasom *j*. U drugom slučaju hijatski glas je *v* pošto je pred njim vokal zadnjeg reda.

b) nastavci koji sadrže suglasnik –Т-

-ТЪ, -ТА, -ТО

Ovi nastavci dodaju se kod glagola sa korenom na vokal ili na sonante *n*, *m* i *r*.

ВИТИ: ВИТЪ, ВИТА, ВИТО

СТРЪТИ: СТРЪТЪ, СТРЪТА, СТРЪТО (koren na *r*)

РАСПАТИ: РАСПАТЪ, РАСПАТА, РАСПАТО (koren na *n*)

PARTICIP PERFЕКТА

Gradi se od infinitivne osnove i nastavaka

	muški rod	ženski rod	srednji rod
jednina	-ЛЪ	-ЛА	-ЛО
dvojina	-ЛА	-ЛѢ	-ЛѢ
množina	-ЛИ	-ЛЪІ	-ЛА

Glagol particip perfekta gradi od posebne osnove.

šьd- шьлѣ, шьла, шьло

SLOŽENI GLAGOLSKI OBLICI

Grade se ili od participa i pomoćnog glagola ili od infinitiva i pomoćnog glagola.

PERFEKAT

Gradio se od participa perfekta i atematskog prezenta glagola **БЪИТИ**.

Jednina: **далѣ** (*дала, дало*) **ѣсмѣ**

ѣси

ѣстѣ

Dvojina: **дала** (*далѣ, далѣ*) **ѣсвѣ**

ѣста

ѣстѣ

Množina: **дали** (*далѣ, дала*) **ѣсмѣ**

ѣстѣ

сѣтѣ

PLUSKVAMPERFEKAT

Gradio se od participa perfekta i imperfekta glagola **БЪИТИ**, pri čemu se u funkciji imperfekta mogu naći i oblici sigmatskog aorista tog glagola.

Jednina: **далѣ** (*дала, дало*) **вѣахѣ** ili **вѣхѣ**

вѣашѣ **вѣ**

вѣашѣ **вѣ**

Dvojina: **дала** (*далѣ, далѣ*) **вѣаховѣ** **вѣховѣ**

вѣашѣта **вѣста**

	БѢАШЕТЕ	БѢСТЕ
Множина: дали (дали, дала)	БѢАХОМЪ	БѢХОМЪ
	БѢАШЕТЕ	БѢСТЕ
	БѢАХЪ	БѢША

U spomenicima se javlja i oblik sa perfektom glagola БЪИТИ:

НЕСАЪ БЪИЛЪ ЕСИЪ

FUTUR

Gradio se na dva načina:

- 1) prezent perfektivnih glagola upotrebljavao se sa značenjem futura;
- 2) od infinitiva glagola i prezenta nekog pomoćnog glagola.

БѢДѢ НОСИТИ, БѢДЕШИ, БѢДЕТЬ... НОСИТИ

ИМАМЪ ПИТИ, ИМАШИ, ИМАТЬ... ПИТИ

НАЧЪНЪ ПАДАТИ, НАЧЪНЕШИ... ПАДАТИ

ХОШТЪ ВИДЕТИ, ХОШТЕШИ... ВИДЕТИ

FUTUR EGZAKTNI

Gradio se od participa perfekta i prezenta glagola БЪИТИ po I vrsti.

ЧИТАИЪ БѢДѢ, БѢДЕШИ...

POTENCIJAL

Gradio se od participa perfekta i posebnih oblika glagola БЪИТИ koji su stari optativ (željni način). Umesto optativa koristi se i pravi aorist.

Jednina: дали (дала, дало)	БИМЪ	ili	БЪИХЪ
	БИ		БЪИ
	БИ		БЪИ
Dvojina: дала (далѣ, далѣ)	БИХОВѢ		БЪИОВѢ
	БИСТА		БЪИСТА

	БИСТЕ	БСЪІТЕ
Множина: <i>дали (дали, дала)</i>	БИМЪ, БИХОМЪ	БХЪІОМЪ
	БИСТЕ	БСЪІТЕ
	БЖ, БИША	БЪІША

припремила Romana Radović

www.starisloveni.com